

УДК 332.631.164: 658.1

ПОДАТКОВИЙ КОНТРОЛЬ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬГОСПВИРОБНИКІВ РЕГІОНУ

Босенко А.В.

Національний університет державної податкової служби України
Обґрунтовується, що у сучасних умовах трансформаційного періоду для економіки України особливої актуальності набула проблема створення ефективної системи податкового контролю, розробки методів розвитку системи податкового регулювання діяльності підприємств агропромислового комплексу. Пропонується використовувати розподіл сільгоспвиробників на 8 категорій. Розроблену класифікацію сільгоспвиробників на категорії доцільно використовувати для відпрацювання регіональними органами Міністерства доходів і зборів з метою запобігання втрат бюджету і підвищення ефективності податкового контролю діяльності сільгоспвиробників агропромислового комплексу регіону.

Ключові слова: податки, контроль, оподаткування, класифікація, управління оподаткуванням, агропромисловий комплекс.

Substantiated, that in modern conditions the period of transformation for the Ukraine`s economy, particular importance has gained the problem of creating an effective tax control system, elaboration of the system of tax regulation of agro-industrial enterprises activity. It has been proposed to use the distribution of farmers in 8 categories. The classification of farmers into categories appropriate to use for testing by regional bodies of the Ministry of Revenue and Duties of Ukraine in order to prevent the budget losses and increase the efficiency of tax control activity of agricultural procedures of agro-industrial complex of the region has been elaborated.

Keywords: taxes, control, taxation, classification, management of taxation, agro-industrial complex

Актуальність проблеми. В агропромисловому комплексі України відбуваються глибокі соціально-економічні перетворення, проте їх ефективність далеко не найкраща через недосконалість системи податкових відносин, які багато в чому зумовлюють і диспаритет цін, і звужений потенціал платоспроможного попиту як на продукцію АПК, так і на необхідні селу засоби виробництва. У сучасних умовах актуалізується наукове завдання забезпечення ефективного податкового контролю

діяльності сільгоспвиробників регіону.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблеми впливу оподаткування на економіку набули помітного розвитку в роботах В.Л. Андрущенко [1, с. 36-43], Я.В. Белінської, В.В. Буряковського, З.С. Варналія, І.О. Горленко [5, с. 210-214], В.І. Грушка, В.А. Дедекаєва, Н.І. Костіної, В.П. Ніколаєва, В.Я. Месель-Веселяка, С.Л. Пакуліна [6, 7], Л.Л. Тарангул [8, с. 433-438; 2], К.І. Швабія [9] та ін. Інструментарій для вирішення проблем в управлінні оподаткуванням розроблено представниками сучасної школи податкового менеджменту, серед яких: В.В. Корнєєв, А.В. Лісовий, Ю.В. Пасічник, С.П. Ріппа, Д.М. Серебрянський, В.Ф. Столяров, О.П. Чернявський, О.А. Чугаєв та ін. Проте, аналіз наукової літератури вказав на недостатню увагу організації й удосконалення всіх аспектів управління оподаткуванням, зокрема податкового контролю діяльності сільгоспвиробників агропромислового комплексу регіону.

Мета роботи – обґрунтування доцільності застосування в практичній аналітичній роботі податкових органів класифікації сільгоспвиробників на категорії для відпрацювання регіональними органами Міністерства доходів і зборів з метою запобігання втрат бюджету і підвищення ефективності податкового контролю діяльності сільгоспвиробників агропромислового комплексу регіону.

Викладення основного матеріалу дослідження. Ми виділяємо такі функції управління оподаткуванням підприємств агропромислового комплексу: організація, податкове планування і прогнозування, мотивація, податковий контроль.

У Полтавській області податковий контроль діяльності сільгоспвиробників здійснює Головне управління Міндоходів у Полтавській області. Воно здійснювало відомчий контроль та внутрішній аудит в територіальних органах Міндоходів, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери його управління, з питань організації роботи, виконання покладених на них завдань і функцій. У 2012 році органами державної податкової служби Полтавської області було перевірено 52753 суб'єктів господарювання, їх кількість зросла на 60,5% у порівнянні з 2011 роком, а у порівнянні з 2007 роком – біль, ніж у 28 раз (рис. 1).

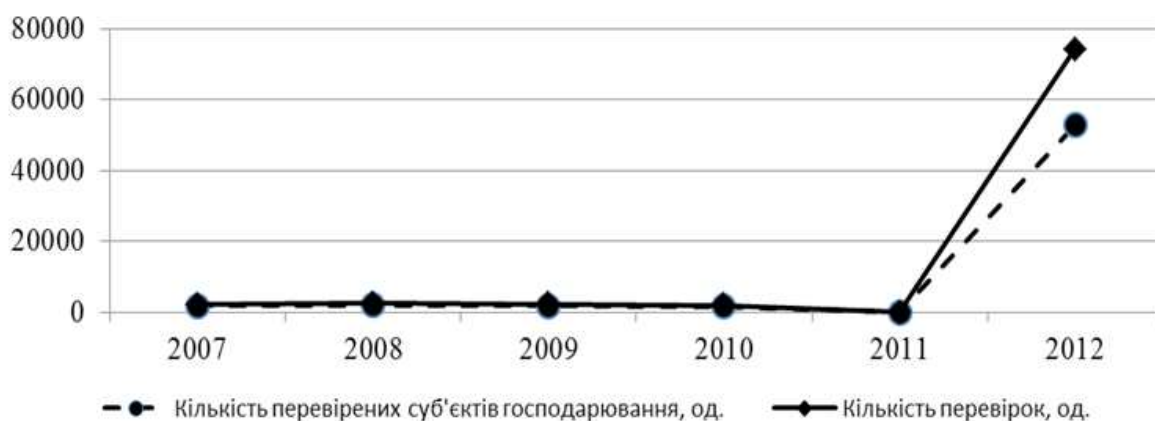

Рис. 1. Кількість перевірених суб'єктів господарювання й перевірок органами державної податкової служби Полтавської області за всіма видами економічної діяльності у 2007-2012 рр. (розроблено автором)

Було проведено 71928 перевірок у 2012 році, що на 39% більше, ніж у 2011 році, й у 32 рази більше порівняно з 2007 роком (табл. 1). Здійснено 59626 результативних перевірок.

*Таблиця 1. Обсяг контрольної роботи органів державної податкової служби Полтавської області за всіма видами економічної діяльності у 2007-2012 рр.**

Роки	Показники контрольної роботи			
	Кількість перевірених суб'єктів господарювання, од.	Кількість перевірок, од.	Результативні перевірки, од.	Питома вага результативних перевірок, %
2007	1850	2292	2136	93,2
2008	2097	2609	2421	92,8
2009	1793	2348	2126	90,5
2010	1724	2068	1720	83,2
2011	32875	53391	44949	84,2
2012	52753	74220	59626	80,3
2012 р. до 2007 р. %	2851,5	3238,2	2791,5	-
(+;-)	50903	71928	57490	-12,9
2012 р. до 2011 р. %	160,5	139,0	132,7	-
(+;-)	19878	20829	14677	-3,9

Джерело: *розроблено автором.

Кількість працівників, які здійснювали перевірки, у 2011 році склала 1155 осіб, у 2012 році – 1336 осіб. Питома вага результативних перевірок у 2012 році склала 80,3%, що на 3,9% менше, ніж у 2011 році, і на 12,9% менше порівняно з 2007 роком (рис. 2).

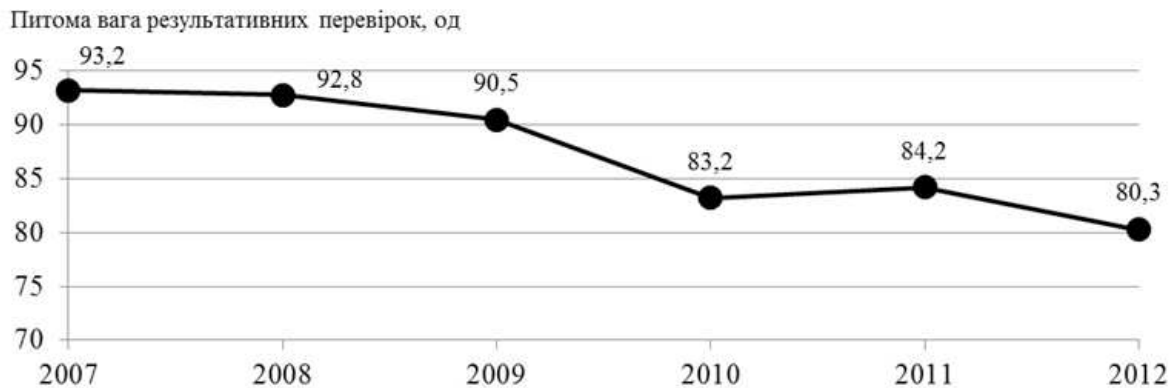

Рис. 2. Питома вага результативних перевірок органами державної податкової служби Полтавської області за всіма видами економічної діяльності у 2007-2012 рр. (розроблено автором)

У 2011 році було сплачено податків від АПК Полтавської області на суму 407,4 млн. грн., що на 35,4% більше, ніж у 2010 році, а порівняно з 2006 роком – більше у 4,3 разу. Зростання суми податків від АПК Полтавської області має стійку тенденцію. Це було доведено в ході складання їх прогнозу на 2014 рік (рис. 3).

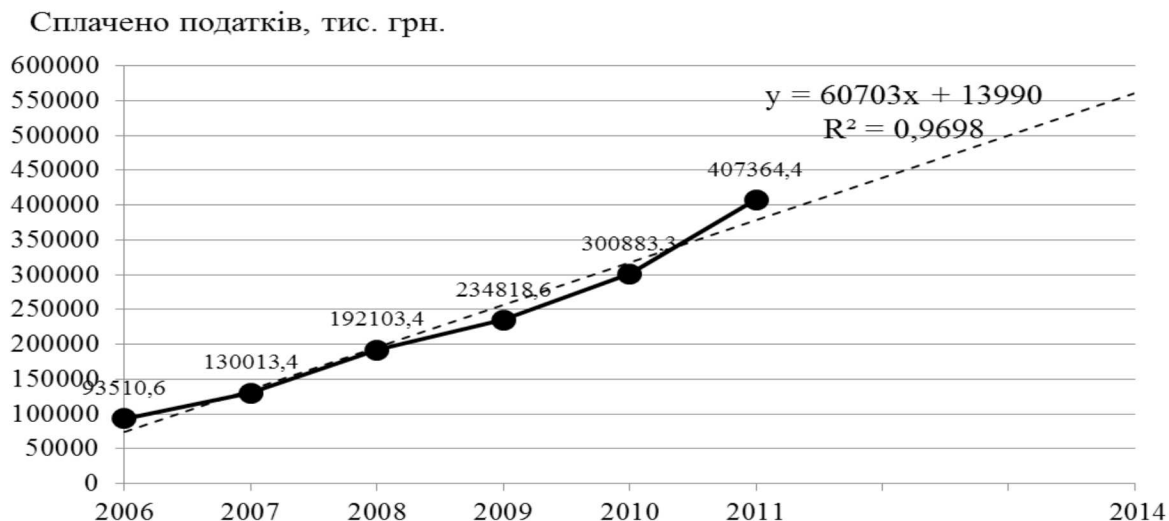

Рис. 3. Динаміка сплати податків від АПК Полтавської області у 2006-2011 рр. і прогноз на 2014 рік (розроблено автором)

Лінійна модель має такий вигляд:

$$Y = 60703x + 13990, \quad (1)$$

де Y – сума сплачених податків від АПК Полтавської області, тис. грн.;

x – роки.

Згідно з результатами прогнозування сплачених податків від АПК з використанням лінійної моделі їх сума у 2014 році становитиме 553 млн. грн. При цьому величина достовірності апроксимації дорівнює 0,9698.

У 2011 році було донараховано АПК Полтавської області узгоджених

податкових зобов'язань на суму 2,022 млн. грн. за актами поточного року та 261,6 млн. грн. за актами минулого року, що на 74,1% менше, ніж у 2010 році, а порівняно з 2006 роком – на 94,5% менше.

У 2012 році значно зріс обсяг контрольної роботи органів державної податкової служби порівняно з попередніми роками. Темпи росту обсягу роботи перевищує темпи росту працівників, які здійснювали перевірки. Діяльність органів державної податкової служби можна оцінити позитивно.

Як показав проведений нами аналіз, основними складовими фінансової проблеми сільського господарства Полтавської області сьогодні є брак власних коштів для сезонного фінансування виробництва й низька доступність банківського кредиту. Наявна система оподаткування не враховує сезонний характер виробництва й надходження фінансових ресурсів у сільському господарстві. Ці борги також беруть участь у блокуванні розрахункових рахунків та бартеризації операцій у продовольчому ланцюзі з усіма наслідками. Через низьку рентабельність сектора сільське господарство області потерпає від значної декапіталізації, технічної деградації. Відсутність адекватних грошових надходжень призвела до фізичної амортизації більшої частини основних засобів сільгосппідприємств, закупівлі техніки та устаткування, які значно скоротилися. З одного боку, дорожчання ресурсів привело до їх ефективнішого використання в сільському господарстві порівняно з радянським періодом. Однак, з другого боку, навіть при розширенні попиту на вітчизняну продовольчу продукцію швидке нарощування пропозиції стримуватиметься рівнем декапіталізації сектора.

Оподаткування може й повинне розглядатися не лише як домінуюче джерело формування централізованих фінансових ресурсів держави, але і як один з інструментів державного регулювання економіки для стимулювання й підтримки діяльності АПК. До особливостей оподаткування в АПК належать податкове стимулювання залучення інвестицій; необхідність екологічного оподаткування; пільговий порядок стягування податків і платежів; особливий порядок земельного оподаткування; використання єдиного податку.

Проведений аналіз забезпечення контролю за оподаткуванням підприємств агропромислового комплексу виявив, що воно здійснюється шляхом зіставлення даних про обсяги отриманих доходів від реалізації

власноруч вирощеної сільгосппродукції із обсягами сільгоспугідь, з обсягами виплати зарплати працівникам та з кількістю сільгосптехніки.

Пропонуємо використовувати розподіл сільгоспвиробників на 8 категорій, а саме:

– 0-а категорія – сумлінні сільгоспвиробники. Платників цієї категорії характеризують незначна кількість сільськогосподарських угідь або їх повна відсутність, незначні витрати на виплату заробітної плати та в переважній більшості незначна кількість сільськогосподарської техніки або її повна відсутність. Вказане свідчить про велику ймовірність фактичного ведення такими платниками діяльності з придбання – реалізації сільськогосподарської продукції, з незаконним відображенням результатів цієї діяльності в скорочених деклараціях з ПДВ із залишенням податку у власному розпорядженні. Враховуючи, що законом надано можливість перепродажу сільгоспвиробниками придбаних товарів (робіт, послуг) у розмірі до 25% від загальних обсягів реалізації, сума незаконного віднесення доходів до скорочених декларацій з ПДВ сільгоспвиробниками Полтавської області у 2010 році складала близько 1,94 млрд. грн., а втрати бюджету від несплати ПДВ такою категорією платників знаходяться в межах від 124,2 млн. грн. (з урахуванням податкового навантаження 6,4%) до 388 млн. грн. (в разі придбання сільгоспвиробниками продукції тіншовим способом за готівку) [3, с. 14];

– 1-а категорія – «Фіктивні» сільгоспвиробники з обсягами ймовірного завищення доходів від продажу власноруч вирощеної сільгосппродукції більше 5 млн. грн. Платників цієї категорії характеризують незначна кількість сільськогосподарських угідь або їх повна відсутність, незначні витрати на виплату заробітної плати та в переважній більшості незначна кількість сільськогосподарської техніки або її повна відсутність. Вказане свідчить про велику ймовірність фактичного ведення даними платниками діяльності з придбання – реалізації сільськогосподарської продукції, з незаконним відображенням результатів цієї діяльності в скорочених деклараціях з ПДВ із залишенням цього податку у власному розпорядженні. У 2010 році в Полтавській області обсяги перевищення задекларованих такими платниками доходів від реалізації над максимальними розрахунковими становлять 99,4 млн. грн. (4% від загального перевищення). Мінімальні втрати бюджету від несплати ПДВ такими платниками

становлять близько 12 млн. грн., максимальні – близько 20 млн. грн.

– 2-а категорія – «Недобросовісні» сільгоспвиробники, обсяги власноруч вирощеної сільгосппродукції якими можуть бути меншими ніж 75%. У Полтавській області у 2010 році обсяги перевищення задекларованих такими платниками доходів від реалізації над максимальними розрахунковими становили 218,4 млн. грн. (8,7% від загального перевищення). Мінімальні втрати бюджету від несплати ПДВ такими платниками становлять близько 17 млн. грн., максимальні – близько 44 млн. грн.;

– 3-а категорія – «Афілійовані» сільгоспвиробники, що ймовірно проводять реалізацію власноруч вирощеної сільгосппродукції на пов'язаних зернотрейдерів за завищеними цінами. Особливість відпрацювання виробників цієї категорії полягає в неможливості донарахування їм сум податків, при одночасному наданні законодавством України можливостей по донарахуванню сум ПДВ та податку на прибуток пов'язаним підприємствам, що придбають у таких виробників товари (роботи, послуги) за цінами, вищими від звичайних. Тому при відпрацюванні цієї категорії сільгоспвиробників у першу чергу необхідно встановлювати пов'язаних з ними агротрейдерів, визначати обсяги реалізації на них сільгосппродукції та обсяги завищення її вартості з наступним відпрацюванням цих агротрейдерів та донарахуванням їм сум податків;

– 4-а категорія – «Невизначені» сільгоспвиробники, що мають автотранспорт та несуть значні витрати на оплату праці, але не мають сільгоспугідь. Контроль за цією категорією платників податків полягає у встановленні законності перебування виробника на сплаті фіксованого сільськогосподарського податку, тобто визначення реального співвідношення доходів від реалізації власноруч вирощеної сільгосппродукції із доходами від перепродажу цієї продукції. Після такого визначення платники цієї категорії повинні бути віднесені до інших категорій ризику з наступним їх відпрацюванням як платників відповідних категорій;

– 5-а категорія – «Фіктивні» сільгоспвиробники з обсягами ймовірного завищення обсягів продажу власноруч вирощеної сільгосппродукції до 5 млн. грн. У Полтавській області у 2010 році обсяги перевищення задекларованих такими платниками доходів від реалізації над максимальними розрахунковими становили 98,6 млн. грн. (3,9% від загального перевищення). Мінімальні втрати бюджету від несплати ПДВ цими платниками

становлять близько 11 млн. грн., максимальні – близько 20 млн. грн.;

– 6-а категорія – «Реально діючі» сільгоспвиробники, що ймовірно більшу частину зарплати найманим працівникам виплачують у конвертах. Контроль за цією категорією платників податків полягає в першу чергу у проведенні співбесід з їх керівниками та в окремих випадках проведення ретельних перевірок їх діяльності. Тому відпрацюванням цієї категорії платників повинні займатися підрозділи оподаткування юридичних осіб із наступним залученням підрозділів контрольно-перевірочної роботи;

– 7-а категорія – «Тіньові» сільгоспвиробники, що ймовірно проводять реалізацію власноруч вирощеної сільгосппродукції за готівку, без відображення таких операцій по обліках. У Полтавській області у 2010 році обсяги можливого заниження задекларованих даними платниками доходів від реалізації становили 798,9 млн. грн. Контроль за такою категорією платників податків полягає в їх відпрацюванні на предмет ведення діяльності з незаконного обігу товарів, у проведенні співбесід з їх керівниками та проведення ретельних перевірок їх діяльності. Тому відпрацюванням цієї категорії платників повинні займатися усі підрозділи податкової служби області.

Таким чином, з 8 категорій сільгоспвиробників безпосередньому відпрацюванню органами ДПС підлягають лише 5 категорій – 1-а, 3-я, 5-а, 6-а та 7-а категорії. Особливістю відпрацювання 3-ї категорії сільгоспвиробників є те, що донарахування податків безпосередньо їм неможливе, при тому, що діяльність підприємств цієї категорії завдає найбільших втрат бюджету. Але законодавством України надано право на донарахування податків покупцям таких сільгоспвиробників, якщо вони є пов'язаними із ними особами. Тому відпрацювання такої категорії платників полягає у визначенні пов'язаних агротрейдерів, що використовують сільгоспвиробників цієї категорії для мінімізації сплати податків та подальше відпрацювання цих агротрейдерів у комплексі із сільгоспвиробниками. Інші категорії сільгоспвиробників підлягають лише аналітичному відпрацюванню з метою збору та отримання повних даних про їх діяльність з подальшим перерозподілом цих платників між вищевказаними категоріями.

Основним податком, що його недоотримує бюджет унаслідок діяльності сільгоспвиробників ризикових категорій, є ПДВ, резерв спла-

ти якого, за нашими розрахунками, у Полтавській області складає від 120 млн. грн. до 390 млн. грн. Разом з тим, враховуючи, що найбільші втрати бюджету (близько 64% від загальних втрат) спричиняє діяльність сільгоспвиробників 3-ї категорії, а афілійовані з ними агротрейдери, яким можна донараховувати мінімізовані суми податків до сплати, в переважній більшості зареєстровані в інших регіонах України, реальний резерв наповнення бюджету в результаті відпрацювання СГД вищевказаної категорії, що зареєстровані на території обслуговування ДПА в Полтавській області, становить від 60 до 195 млн. грн. Крім цього, в значно менших сумах, у ході проведення відпрацювання сільгоспвиробників ризикових категорій, можливі додаткові надходження до бюджету сум податку з доходів найманих працівників та фіксованого сільськогосподарського податку.

Податковий аналіз діяльності сільгоспвиробників Полтавської області виявив, що в Полтавській області у 2010 році сплатило фіксований сільськогосподарський податок 1853 на сьогодні чинних сільгоспвиробників [2, с. 27]. Загальний оборот сільгоспвиробників за скороченими деклараціями з ПДВ становив 5,5 млрд. грн., при цьому обсяги декларування позитивного значення з ПДВ СПД Полтавської області значно перевищили обсяги декларування від'ємного значення цього податку, завдяки чому загальне співвідношення між податковими зобов'язаннями та податковим кредитом за 2010 рік склало +353,5 млн. грн. Тобто податкове навантаження з ПДВ у сільгоспвиробників Полтавської області становить 6,4%. Для порівняння, оборот інших платників ПДВ області, що знаходяться на загальній системі оподаткування й не здійснюють експортних операцій, за 2010 рік становив 41 млрд. грн. при позитивному балансі зі сплати ПДВ 278,1 млн. грн. та податковому навантаженні зі сплати ПДВ 0,68%. Тобто податкове навантаження сільгоспвиробників з нарахування ПДВ до сплати перевищує аналогічний показник у інших платників області в 9,4 рази.

Значне збільшення позитивного балансу з ПДВ у сільгоспвиробників пояснюється пільговим режимом оподаткування таких суб'єктів господарювання, які з 2009 року можуть самостійно (спецрахунки з ПДВ скасовані) розпоряджатися отриманим та залишеним у власному розпорядженні ПДВ. Одночасно із введенням в дію даної норми закону

агротрейдерами значно збільшені обсяги спрямування коштів безпосередньо на сільгоспвиробників. Можна зробити висновки, що з 2009 року в області активно впроваджується схема мінімізації податкових зобов'язань агротрейдерів шляхом переведення всіх прибутків від їх діяльності на сільгоспвиробників, які користуються пільгами по сплаті податків. У такому разі ці сільгоспвиробники перераховують надлишково сплачені агротрейдерами суми ПДВ (за рахунок придбання сільгосппродукції за завищеними цінами або внаслідок проведення безтоварних операцій з придбання у підконтрольного сільгосппідприємства продукції, фактично придбаної в інших СГД за готівку) на «конвертаційні центри» (або шляхом конвертації коштів через власні розрахункові рахунки) для подальшого повернення неоподаткованих прибутків готівкою агротрейдерам.

Проведений у ході нашого дослідження аналіз виявив, що найбільша кількість платників фіксованого сільськогосподарського податку є сумлінними сільгоспвиробниками. Таких платників налічується 1477, що становить 79,7% від загальної кількості. Їх оборот за скороченими деклараціями з ПДВ становив 2,07 млрд. грн. (37,6% від загального обороту), а баланс зі сплати ПДВ склав +124,2 млн. грн. (по області – (+353,5) млн. грн.). Податкове навантаження з ПДВ становить 6% (по області -6,4%).

Показники діяльності інших 376 платників свідчать про можливість незаконного користування ними пільгами зі сплати податків чи використання їх для виводу з-під оподаткування неоподаткованих прибутків агротрейдерів або про ведення ними діяльності з необлікованого вирощування та реалізації сільгосппродукції та виплати зарплати найманим працівникам «у конвертах».

При розподіленні платників на категорії ризику нами вираховувалась орієнтовна сума максимального доходу від продажу власноруч вирощеної сільгосппродукції, яка порівнювалась із задекларованим платником обсягом реалізації. Значні відхилення між вирахованим та задекларованими показниками доходів від реалізації сільгосппродукції, з урахуванням наявності сільгосптехніки та сум сплаченого податку з доходів найманих працівників, давали підстави для віднесення платника до однієї з категорій ризику. Для вираховання максимально можливого доходу від реалізації власноруч вирощеної сільгосппродукції бралось до уваги, що дохід з 1 га землі при вирощуванні на ньому пшениці в разі

урожайності 40 ц з га та реалізації її по ціні 1 тис. грн. за 1 т (без ПДВ) повинен становити 4 млн. грн. Такий метод оцінки дає можливість у цілому оцінити обсяги мінімізації сплати ПДВ шляхом використання в якості «податкових ям» сільгоспвиробників, але може мати значні похибки при оцінюванні та віднесенні до категорій ризику окремих сільгоспвиробників, фактичним основним видом діяльності яких є не вирощування зернових, а вирощування інших сільгоспкультур або тваринництво, надання сільськогосподарських послуг і т. ін. Тому окремі сільгоспвиробники з визначеного нами переліку могли бути помилково віднесені до тієї чи іншої категорії ризику, тобто остаточне віднесення до категорії ризику певних платників повинно відбутися після вивчення діяльності кожного з них працівниками податкових служб на місцях.

Українська система аграрного оподаткування характеризується частими змінами [4, с. 172]. За останні двадцять років вона пережила шлях трансформації від уніфікованого підходу для всіх галузей до створення спеціальних умов для сільського господарства і зрештою до вступу спеціального податкового режиму. Рівень реального податкового навантаження в сільському господарстві значно перевищує офіційний, а податкова «витривалість» нижча, ніж в інших галузях. При цьому показники податкового навантаження з розрахунку на суму чистого прибутку й фінансового результату за даний період часу нестабільні й перевищують 100%. Це свідчить про те, що несприятливий фінансовий стан сільськогосподарських товаровиробників пояснюється чинниками, що знаходяться поза площиною оподаткування.

Висновки. Шляхом зіставлення даних про обсяги отриманих доходів від реалізації власноруч вирощеної сільгосппродукції із обсягами сільгоспвиробництва, з обсягами виплати зарплати працівникам та з кількістю сільгосптехніки, нами було проведено розподіл сільгоспвиробників на 8 категорій. Розроблену класифікацію сільгоспвиробників на категорії доцільно використовувати для відпрацювання регіональними органами Міністерства доходів і зборів з метою запобігання втрат бюджету і підвищення ефективності податкового контролю діяльності сільгоспвиробників агропромислового комплексу регіону. Перспективи подальших наукових розробок в даному напрямі – застосування методів моделювання процесів податкових надходжень АПК, яке дозволяє удо-

сконалити процес складання короткострокових і середньострокових податкових бюджетів (у тому числі й податкових календарів).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. Л. Економічні та позаекономічні аспекти оподаткування / В. Л. Андрущенко, Ю. І. Ляшенко // *Фінанси України : Науково-теоретичний та інформаційно-практичний журнал*. — 2005. — № 1. — С. 36-43.
2. Босенко А.В. Аналіз розвитку агропромислового комплексу Полтавської області та сучасної системи його оподаткування / А.В. Босенко // *Економічний простір*. — Збірник наукових праць. — № 56/1. — Дніпропетровськ: ПДАБА, 2011. — С. 23-31.
3. Босенко А.В. Забезпечення контролю за оподаткуванням підприємств агропромислового комплексу / А.В. Босенко // *Materiály VII mezinárodní vědecko-praktická konference* [«Aktuální vymoženosti vědy – 2011»] (27 června – 05 červenců 2011 roku). — Díl 5. *Ekonomické vědy*. — Praha: Publishing House «Education and Science», 2011. — S. 13-16.
4. Босенко А.В. Удосконалення управління земельними ресурсами АПК Полтавської області в рамках стратегії ефективного господарювання й землекористування / А.В. Босенко // *Бізнес Інформ*. — 2013. — № 3 (422). — С. 172-177.
5. Горленко І. О. Принципи переходу податкової служби до регулюючих функцій в контексті Концепції сталого розвитку України / Л. Л. Тарангул, І. О. Горленко // *Регіональна політика України : наукові основи, методи, механізми : Ч. 3* / НАН України. Інститут регіональних досліджень ; Редкол. : відповідальний редактор М. І. Долішній. — Львів, 1998. — Ч. 1. — С. 210-214.
6. Пакулін С.Л. Інноваційний соціально-домінантний розвиток регіону / С.Л. Пакулін // *Бізнес Інформ*. — 2013. — № 5 (424). — С. 124-128.
7. Пакулін С.Л. Парадигма управління стійким соціально-економічним розвитком / С.Л. Пакулін, О.О. Топчій // *Економічний простір: Збірник наукових праць*. — № 58. — Дніпропетровськ: ПДАБА, 2012. — С. 89-93.
8. Тарангул Л. Л. Напрями удосконалення міжбюджетних відносин і регіональної податкової політики / Л. Л. Тарангул, О. В. Солдатенко // *Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Податкова та фінансово-кредитна політика держави і механізми її реалізації в регіонах України : Випуск XXIV* / НАН України. Інститут регіональних досліджень ; Редкол. : відповідальний редактор академік НАН України М. І. Долішній — Львів, 2001. — С. 433-438.
9. Швабій К. І. Інвестиційні стимули в механізмі оподаткування прибутку підприємств в Україні / К. І. Швабій, Д. М. Серебрянський // *Економіка України* — 2007. — № 7. — С. 32-40.